

Vighné Arany Ágnes

AZ EGÉSZ ISKOLAI ÉLETRE HATÓ, ÁTFOGÓ EGÉSZSÉGFEJLESZTÉSI PROJEKTEK KIDOLGOZÁSA

Forrás: öko- egészségnap: 2016.04.22.
Debreceni Bolyai János Általános Iskola és AMI

EGÉSZSÉGFEJLESZTÉS

a tanórán:

A közoktatási törvény (2011. évi CXCV törvény a nemzeti köznevelésről) értelmében, az egészségfejlesztésnek minden tantárgyba beépítve jelen kell lennie. Leggyakrabban azonban:

- **környezetismeret (1-4.o.)**
- **természetismeret (5-6.o.)**
- **biológia, egészségtan (7-8.o.)**
- **etika (1-8.o.)**
- **technika, életvitel (1-8.o.)**
- **testnevelés (1-8.o.)**
- **osztályfőnöki órák (5-8.o.)**

a tanórán kívül:

EGÉSZSÉGFEJLESZTÉSI FOGLALKOZÁSOK:

- **szakkörök, önképzőkörök**
- **önálló modul**
- **vetélkedők, versenyek**
- **jeles napok megünneplése**
- az egész iskolai életre ható, átfogó egészségnevelési projektek: **egészségnap/hét, öko- egészségnap**
- egészségtudatos, környezettudatos szokás- és magatartásalakítás, a **szülők bevonásával**
- **iskolán kívüli rendhagyó órák:** nyári táborok, kirándulások, intézményi- és üzemlátogatások

Forrás: Vighné Arany Ágnes (2013): *Komplex szemléletű iskolai egészségfejlesztés*

Szerző:

Vighné Arany Ágnes
egészségtan tantervi szakértő
EGÉSZSÉGTAN munkatankönyvek társszerzője

(2017)

TARTALOM

BEVEZETŐ	3
BOLYAIS ÖKOISKOLAI PROGRAM.....	3
TOVÁBBLÉPÉS IRÁNYAI.....	4
FORGATÓKÖNYV A PROJEKTNAP/HÉT SZERVEZÉSÉRE ÉS LEBONYOLÍTÁSÁRA.....	7
I. A PROJEKTNAP/HÉT ELŐKÉSZÍTÉSE - projekttervezés.....	7
II. A PROJEKTNAP/HÉT LEBONYOLÍTÁSA – projektmegvalósítás.....	12
III. A PROJEKTNAP/HÉT BEFEJEZŐ SZAKASZA – projektellenőrzés, fenntartás.....	13
KONKLÚZIÓ.....	15
Szakirodalom.....	16
Rendeletek.....	16

▪ BEVEZTŐ

A huszonöt éves iskolai egészségfejlesztő munkám során a **preventív szemléletet formáló**, egészségtan tantárgy bevezetésén dolgozom. A 90-es években indított **egészségtan tanítási kísérletekkel** sorozatosan bizonyítom e tárgy létjogosultságát a közoktatásban. Ezzel párhuzamosan fejlődött az alapfokú nevelés-oktatás 1-8. évfolyamát átölelő tantervi kidolgozás és az ezt „leképező” **EGÉSZSÉGTAN munkatankönyv-család**, melyből napjainkban is tanulnak a kisdíjakok.

2008/2009-es tanévtől a **Debreceni Bolyai János Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskolában** indult külső segítő, támogató partnerek kezdeményezésre - a Hajdú-Bihar Megyei Kormányhivatal Debreceni Járási Hivatal (továbbiakban: HBMKH DJH) Járási Népegészségügyi Intézetének egészségfejlesztő munkatársa (Dr. Benkéné Kiss Valéria) és az egészségtan tantervi szakértő (Vighné Arany Ágnes) - a **harmadik tanítási kísérlet**, mely a mai napig folyamatban van. Az intézményvezető Dr. Tárkányi Ferenc, Tiborné vezetésével (2016-tól Dr. Feketéné Tunyogi Ildikó Mária) a helyi tantervbe illesztettük a preventív tantárgyként szolgáló egészségtant, mind a nyolc évfolyam egy-egy osztályába. E kísérletben sikerült megvalósítani a komplex szemléletű iskolai egészségnevelés [20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet szerint: *teljes körű iskolai egészségfejlesztés*] valamennyi kritériumát és ehhez a Bolyai iskola nevelőtestülete méltó partnernek bizonyult.

Az iskolai egészségfejlesztési modellprogram (rövidebben: életvitelprogram) fő célkitűzése az egészségmagatartás alakítása, a környezet- és egészségtudatos életmód és szemlélet formálása, melyben az egészségre irányuló személyiségformálás a főszerep. Az ismeretátadáson kívül képesség- készségfejlesztés, attitűdformálás, viselkedés- és magatartásalakítás történik. **A program középpontjában az egészségtan tanítási kísérlet áll.** A felmenő rendszerben történő bevezetés eredményeképpen ebben a 2016/2017-es tanévben már minden kisdíjak (489) tanul egészségtant. Így eleget teszünk a 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet 128.§(1)-k, mely szerint: „*A teljes körű egészségfejlesztés célja, hogy a nevelési-oktatási intézményben eltöltött időben minden gyermek részesüljön a teljes testi, lelki, jóllétét, egészségét, egészségi állapotát hatékonyan fejlesztő, nevelési-oktatási intézmény mindennapjaiban rendszerszerűen működő egészségfejlesztő tevékenységben.*”

Jelenleg az új Nat-tal (Nat -2012) összehangoltan történik ezen tárgy tanítása: alsó tagozatban egyéb pedagógiai tevékenység keretében (előbb szabadidős tevékenység), felső tagozatban a természetismeret, biológia-egészségtan, valamint a technika, életvitel és gyakorlat és az osztályfőnöki órák tárgykörébe integrálva.

▪ BOLYAIS ÖKOISKOLAI PROGRAM

Az egészségfejlesztést kiterjesztettük a tantárgyi kereteken kívül, a **kötelező tanórán kívüli foglalkozásokra is**, melyek áthatják a tanítási-tanulási folyamat egész rendszerét, az iskolán belüli és kívüli tevékenységek rendszerét.¹ Így az ökoiskola keretében működő életvitelprogram - a környezet- és egészségtudatos szemlélet és magatartás formálásával - elsősorban a környezeti nevelést hivatott erősíteni. Ennek szellemében az egészséges életmódra nevelés témaköre hangsúlyosan jelenik meg az ökoiskolai programokban. Az iskola vezetésével egyeztetve, az ökoiskolai munkaközösség-vezetője, Dr. Árnasné Rizsák Orsolya koordinálja az öko- egészség programokat. Ennek eredményeképpen az egész iskolai életre ható, átfogó egészségnevelési projektek születnek, melyek évről-évre megrendezésre kerülnek.

1. Falus Iván (1998. szerk.): *Didaktika - Elméleti alapok a tanítás tanuláshoz*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 23.o.

A Bolyai iskolán belüli programok²

- **Egészségtan, egészségnevelési program:** kilencedik éve folyamatos és az egész tanévre, tanulóközösségre kiterjed.
- **Jeles napok megünneplése** (eseti rendezvények)
Az ökoiskolai vezetőség a környezetvédelmi- és egészségvédelmi világnapok megünneplését egységbe foglalja, ezáltal iskolai szintű, komplex szemléletű projektnapokat szerveznek pl. az Állatok világnapját (október 4.) összekapcsolva a Kézmosás világnapjával (október 15.). A Föld napján (április 22.) öko- egészségnapot szerveznek.
Iskolai szinten megünneplésre kerülnek még:
 - "Ne gyűjts rá!" Világnap (minden év november harmadik csütörtöke). Filmvetítések, szakemberrel történő beszélgetések az egészséges életmódról, a szenvedélybetegségekről.
 - Víz világnapja - március 22. Szakköri foglalkozások keretében is megemlékezésre kerül.
 - „Madarak és fák napja” (minden év május 10-e). Természetvédelmi bemutatók, kirándulások szervezése.
- **Környezetvédelmi vetélkedők, versenyek, kiállítások megrendezése.**
- Őszi „természetvédelmi” séták, téli korcsolyázások.
- Nyílt nap a leendő elsősök szüleinek: az iskola ÖKO programjának ismertetésével és bemutató-órákkal (egészségtanóra is) egybekötve.
- Egészségdélután: aktuális egészségmegőrző programok.
- Sportnap, Gyermeknap, Diákönkormányzati (DÖK) nap megrendezése.

A Bolyai iskolán kívüli programok³

- Iskolák közötti vetélkedők, versenyek.
- Sportesemények, sportversenyek.
- Kirándulások, intézményi látogatások: állatkerti, arborétumi, botanikus kerti séták, egészségügyi intézmények látogatása.
- Nyári táborok, erdei iskola szervezése (ökoturizmus).

▪ TOVÁBBLÉPÉS IRÁNYAI

Huszonöt év szakmai tapasztalat és élmény birtokában elmondhatom, hogy a **kötelező tanórán kívüli tevékenységek fejlesztésében a továbblépés iránya** - figyelembe véve a tanulók életkori, egyéni sajátosságain kívül a helyi adottságokat, az intézményi Pedagógiai programot, Helyi tantervet és a helyi közösségek igényeit, hagyományait - **sokszínű lehetőséget kínál.**

Az intézményen belüli tanulási lehetőségek

- **Egészségfejlesztési (egészségtani) foglalkozás önálló modullá szervezése,** kötelező tanórán kívüli tevékenység keretében.
- **Jeles napok megünneplésére** további egészségnevelési lehetőségek: a Család Nemzetközi Napja (05.15.), Nemzetközi Jóga Világnapja (06.21.), Kábítószer ellenes világnap (06.26), Szív Világnapja (09.29.), Látás Világnapja (10.11.), AIDS Világnapja (12.01.).

2. Debreceni Bolyai János Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola, Ökoiskolai programok a 2015/2016. tanévben
<http://www.bolyai-debrecen.sulinet.hu/okoiskola.html> (Letöltés ideje:2016.12.18.)

3. Debreceni Bolyai János Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola, Ökoiskolai programok a 2015/2016. tanévben
<http://www.bolyai-debrecen.sulinet.hu/okoiskola.html> (Letöltés ideje:2016.12.18.)

- **Témanap/hét, egészségnap/hét megrendezése**
Egy-egy téma köré csoportosított, **népegészségügyi tartalommal bíró, aktuális, problémaorientált** projektnap, témanap, (életmód- egészségnap, öko-nap) illetve kiterjesztve azt egy hetes intervallumra projekthét, témahét megszervezése.
További potenciál az intézmény adottságának megfelelően pl. a környezetvédelmi problémára fókuszálva: Egészségnap a Zöldövezetben, Zöld-nap, Levendulanap, Füre lépni tilos - egészségnap. Egészségtudatosságra nevelés témahete lehet: Mit tegyek, hogy egészségesebb legyek? Az egészség érték, FŰ-SZER MENTESEN. Őszi gyümölcsnap az egészséges táplálkozás jegyében.
- **Szakkörök, önképzőkörök szervezése**
A kötelező tanórán kívüli tevékenységek (új NAT: közösségi foglalkozások) közül a szakkörök, önképzőkörök lehetőséget adnak a speciális képességek kibontakoztatása mellett, az egészségfejlesztési (egészségtani, életmódi) szakkör, önképzőkör kialakítására. Azokban az intézményekben, ahol lehetőség van rá (AMI), ott összekapcsolható a tehetséggondozással. Jó alkalmat nyújt erre az **egészségtan önismereti témaköre**, a pozitív én-kép alakítása, önértékelés, önbizalom fejlesztése, a másság elfogadása, konfliktuskezelés (sikerrel, kudarccal való megküzdés), valamint a stressz kezelését szolgáló relaxációs gyakorlatok. Mindezek segítik a tehetségigéreték önmegevalósító törekvéseit.
- **A környezetvédelmi vetélkedők, versenyek, kiállítások** kibővíthetők egészségfejlesztési tartalommal, a környezet- és egészségvédelem koherenciájára (összertartozására) építve. Vetélkedők, versenyek sokszínű tárháza a ki mit tud, hétpróbás verseny, akadályverseny stb. A kiállítások elsősorban a diákok kreatív munkáira (rajzok, festmények, képzőművészeti alkotások) a közös alkotásra épüljön. Például a különböző korosztályok összefogásával a projektnap témájának vagy eseményének a megörökítése montázs formájában, mely egész tanévben díszítheti az iskola auláját.
- **Sportnap összekapcsolása az egészségnappal**, hiszen a mozgás, a test edzése ugyanúgy szerves része az egészséges életmódra nevelésnek, mit a táplálkozás, az immunrendszer védelme vagy a rekreáció (szabadidő hasznos eltöltése). Mozgásélmény-napot, Egészségmozgás-napot, challenge-day-eket szervezhetünk a diáksport, az iskolai sportrendezvények összefogásával. A sportnapot bővíthetjük az erő- és állóképesség mérésével, különböző sportvetélkedők, versenyek megrendezésével és életmódi tanácsokkal, bemutatókkal. Tovább lépés lehet az **együttműködés kialakítása a helyi sportszövetségekkel** (tehetségkutatás is történhet!).
- **Tréningek szervezése** diákoknak, pedagógusoknak és a szülőknek. Pedagógiai kihívás lehet integráltan, vegyes csoportokat indítani pl. a szülők bevonásával relaxációs tréning, önismereti tréning, gyermek-szülő tréning, mentálhigiénés tréning, drog-prevenációs tréning. Ekkor konkrét életvezetési tanácsokat is adhatunk, elősegítve a tanultak beépülését a családok mindennapi életébe.
- **Iskolakert művelése** folyamatos, rendszeres tevékenységet igényel a tanulóktól (konyhakert, gyógynövényes „csiga”-kert). A zöldségek, gyümölcsök és gyógynövények művelése mellett, megismerkedhetnek a tanulók azok élettani, a szervezetre gyakorolt jótékony hatásokkal, valamint a hasznosításuk, feldolgozásuk módjaival (konyhatechnikai ismeretek erősítése) is.
- **Kisállatok gondozása** a diákok részéről is mindennapos tevékenykedést követel. Másodlagos hozadéka: az állatok viselkedésének tanulmányozása, a rendszeresség és a felelősségtudat kialakítása.

Az intézményen kívüli tanulási lehetőségek

- **Iskolán kívüli rendhagyó órák/programok:** intézményi- és üzemlátogatások. Intézmények közül prioritást kapjanak az egészségüggyel kapcsolatosak pl. az alapellátást biztosítók: a házi gyermekorvosi rendelő és a fogorvosi rendelő. Az ügyeleti ellátást és iskola- egészségügyi ellátást is érdemes bemutatni a tanulóknak. További lehetőség ismerkedés a járóbeteg- és fekvőbeteg szakellátás intézményeivel, valamint a szociálpolitikával kapcsolatos intézményekkel. **Hangsúly a preventív (megelőző) tevékenységeken, a szűrővizsgálatokon kell, hogy legyen!**
Üzemlátogatásoknak az egészséggel, környezettel kapcsolatos mezőgazdasági- ipari üzemek, cégek, erőművek, gazdaságok, termelő- és kereskedő szférák megismerésére kell irányulniuk. Energiagazdálkodással összefüggő erőművek látogatása pl. Paksi atomerőmű, Tiszai vízerőmű (Kisköre, Tiszalök), Ajkai, Dorogi, Tatabányai, Oroszlányi hőerőmű, Mátrai naperőmű⁴ (Visonta). A természettudományos neveléssel és a szabadidős tevékenységekkel összevontan a természetvédelmi területek - az Aggteleki, Bükk, Hortobágyi (daru-les), Órségi Nemzeti Parkok stb. - megtekintése. Minden esetben a témához integrálható **művészeti élményekkel** (múzeumi, színházi élmények, kiállítások megtekintése stb.) gazdagíthatjuk az egészségismeretek (hétköznapi tudás) elsajátítását.
- **Iskolák közötti versenyek**
A Magyar Vöröskereszt szervezésében, évtizedek óta jól működő elsősegélynyújtó, csecsemőgondozó versenyeihez hasonlóan - a diákok egészséges életvitelének előmozdítása és aktivizálása céljából - lehet szervezni egészségfejlesztési (egészségtani) vetélkedőket, versenyeket is.
- **Összefogás a helyi társadalommal, külső kapcsolati háló bővítése**
A témaorientált iskolai rendezvényekre további külső segítők, támogatókat, aktivistákat (rendvédelmi szervek, mentő, katasztrófavédelem, tűzoltóság, civil szervezetek, önkéntesek) is be lehet vonni. Fontosnak tartom a különböző professziók (szakmák) pedagógiai párbeszédét, partnerszerű összefogását a közös cél (a tanulóifjúság életminőségének- egészségműveltségének az emelése) érdekében. A kooperáción alapuló szakmai összefogást lehet indukálni pl. a Pedagógiai Szakszolgálattal, a Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálattal, a Magyar Vöröskereszt területi szervezetével és a Kistérségi Népegészségügyi Intézetek munkatársaival (*lásd. Bolyais program*).
Hatékony együttműködés alakítható ki az iskolában az alapellátás részeként működő, iskola-egészségügyi ellátás dolgozóival, az iskolaorvosával és védőnőjével. *Az utóbbiakra vonatkozóan a 90-es években, a Hajdú-Bihar Megyei Pedagógiai Intézettel karöltve, iskola-egészségügyi modell kialakítására tettünk kísérletet. E programban a debreceni önkormányzati fenntartású nevelési-oktatási intézményekben, az iskolavédőnők, négy tanéven át, egészségtan foglalkozásokat tartottak, évi 37 tanórán, tanórán kívüli tevékenység keretében. Ez volt a második egészségtan tanítási kísérlet, mely kiegészült a 2008/2009-es tanévben indított **Életmódprogrammal**. A programot egy aktuális népegészségügyi probléma, a szív- és érrendszeri betegségek megelőzésére szerveztünk. Mindkét modell beindításához a jogszabályi háttérrel a Népjóléti Miniszter 26/97. (IX.3.) NM rendelete jelentette.⁵*

4. „Magyarország legnagyobb fotovoltaikus erőműve 2015. október elején kezdte meg működését. A Mátrai Erőmű napenergiát felhasználó egysége szakít a hagyományos fosszilis energiaforrásokkal, csökkentve ezzel a légkörbe jutó káros terhelést, elősegítve a költséghatékonyságot, a gazdasági kapcsolatok fejlődését és a hazai megújuló villamosenergia-ipar fellendülését.” Mátrai Erőmű Zrt. (2015): Átadták Magyarország legnagyobb naperőművét, <http://www.mert.hu/atadtak-magyarország-legnagyobb-naperomuvet> (Letöltés ideje:2017.01.18.)

5. 26/1997. (IX.3.) NM rendelet az iskola-egészségügyi ellátásról, 2. és 3. sz. melléklet, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700026.NM (Letöltés ideje:2017.01.18.)

A fenti programok középpontjában, a környezeti neveléssel összhangban az egészséges életmódra nevelés áll, ezért az **egész napos iskolán belüli- és kívüli programokat**, a 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet tükrében szervezzük meg, különös tekintettel az alábbiakra: *A teljes körű egészségfejlesztési program az iskola közössége életminőségének, életfeltételeinek javítását szolgáló, az intézményi közösséghez tartozók közös akaratát összegző cselekvési program, melynek közvetlen és közvetett célja az életminőség, ezen keresztül az egészségi állapot javítása, olyan új közösségi problémakezelési módszer, amely az érintettek aktív részvételére épít.*

A következőkben a fenti iskolai egészségfejlesztési törekvéseknek eleget téve szeretnék átfogó képet adni a projektnapok/hetek szervezéséhez.

FORGATÓKÖNYV A PROJEKTNAP/HÉT SZERVEZÉSÉRE ÉS LEBONYOLÍTÁSÁRA

A közművelődési intézményekben a kötelező tanórán kívüli tevékenységek keretében megvalósuló projektek, szerves elemként épülnek be az intézmény életébe és ugyanazt az „utat járják be”, mint a világ bármely piaci szervezetei. *„Az ISO szabványokban foglaltak alapján a projekt olyan egyedi folyamat, amely egyértelmű kezdési és befejezési dátumokkal megjelölt, specifikus követelményeknek – minőségi erőforrás és költségkorlátoknak – megfelelő, egy adott célkitűzés érdekében vállalt koordinált és kontrollált tevékenységek csoportja.”*⁶

Az iskolai projektnapot a rendezvényszervezés hagyományos modelljének megfelelően érdemes elkészíteni, illetve megszervezni. A szervezés három fő tevékenység köre csoportosul:

- **60%-ban az előkészítésre** helyezi a hangsúlyt: a helyzetfelmérésre, a stratégia kialakítására, Szervezőbizottság (SZB) felállítására, cselekvési terv elkészítésére.
- **30% a lebonyolítás:** a rendezvény megvalósítása, folyamatos ellenőrzése, szükség esetén problémamegoldás (hibaelhárítás).
- **10 %-ban befejező munkálatok** programzárás, értékelések, visszacsatolások (hatékonyság és elégedettség mérése), elszámolás, beszámolók, jelentések kapnak szerepet.

I. A PROJEKTNAP/HÉT ELŐKÉSZÍTÉSE - projekttervezés

A **helyzetelemzés** (állapotfelmérés) az iskola egészségfejlesztő munkájára vetítve a Pedagógiai program alapján történjen, mely tartalmazza az adott intézmény környezeti-egészségnevelési koncepcióit is. Fontos a pedagógiai hitvallás kontextusában meghatározni a felmérés célját: mire irányul, mit akarunk elérni, továbbá milyen belső és külső források állnak a rendelkezésünkre, milyen segítő és gátló tényezőkkel számolhatunk.

- A helyzetelemzés központi részét képezi a **kapcsolati háló feltérképezése** – a segítők, támogatók körének számbavétele.

1. Belső partnerek

- A **pedagógusok** feladata köznevelési törvény⁷ értelmében az egészségtudatosság kialakításán keresztül az egészségműveltség átadása. Az egészségfejlesztésnek minden tantárgyban, minden szinten meg kell jelennie. Ezért a tanév során minden pedagógus

6. Cserpes Attila (2011): Marketing és menedzsment a közművelődésben, segédkönyv, Kultúra 2.0 Pannon Közművelődési Tudatbázis (TÁMOP 3.2.3-08 / 2-2009-0023), Készült a zalaegerszegi Gura Nyomdában, <https://books.google.hu/> 147.o. (Letöltés ideje:2017.01.09.)

7. 2011. évi CXCV törvény a nemzeti köznevelésről http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100190.TV (Letöltés ideje:2017.01.10.)

a saját tantárgya, szakterülete keretében, célzottan készíti fel a program tematikájában szereplő egészség-ismeretekre a tanulókat. Preventív nevelői beavatkozások: életmóddal kapcsolatos szokások kialakítása, felmerülő problémák közös megoldása, csapatközösség építése, egészségfejlesztési foglalkozások, programok szervezése.

- **Saját dolgozók egyéni felajánlásai** többnyire a tárgyi eszközök megteremtésére irányulnak. Személyes kapcsolataik révén pl. sütemény sütés, szendvics készítés, játszóház megszervezése, gyermekfelügyelet a tanulók kisebb testvérei részére. Az iskolai konyha, helyi melegítőkonyha felajánlása rendszerint az előkészítő munkálatokra vonatkozik.
- **Szülői Választmány** készíti elő és segíti az együttműködést a szülőkkel. Szóbeli kapcsolattartás: SZMK gyűlés, szülői értekezlet, fogadóórák, személyes megbeszélés előre egyeztetett időpontban, telefonon történő tájékoztatás. Írásbeli kapcsolattartás: üzenő és tájékoztató füzetten keresztül, hivatalos levelekkel, hirdetésekkel, plakátokkal.
- **Szülők bevonása:** kérdőíves felmérés, fórumok, tréningek előkészítése, iskolai rendezvényeken, témanapokon aktív szülői részvétel.
- **Az iskola alapítványa** elsősorban az anyagi forrásokhoz tudnak hozzájárulni, a vállalkozó szülők felajánlásaiból és/vagy például a szelektív hulladékgyűjtésből befolyó pénzbeli összeggel tud támogatást nyújtani.
- **EGYÜTTMŰKÖDÉS A TANULÓKKAL:** diák-önkormányzati megbeszélések, osztálykeretben: osztályfőnöki órák, tanórán kívüli rendezvények, valamint az osztályfőnök, szaktanár személyes kapcsolata a tanulóval.
- **Humán erőforrás: különböző professziók (szakemberek) is jelen vannak az iskola életében.**

Iskola- Egészségügyi Szolgálat körében tevékenykedik az **iskolaorvos és az iskolavédőnő**. Óvodás kortól a tankötelezettség végéig - az alapellátás részeként - jogszabályban rögzített módon⁸ - történik a tanulók egészségi állapotának, szomatopszichés (testi-lelki) fejlődésének a vizsgálata, nyomon követése (monitorizálása) és a rászoruló tanulók gondozása. Egyéb feladatokon kívül (alkalmassági vizsgálat, közegészségügyi- járványügyi, elsősegély-nyújtási, környezet-egészségügyi) részt vesznek az iskolai **egészségnevelési célok** megvalósításában. **Az utóbbi beavatkozási ponton tud az iskola-egészségügyi team hatékony segítséget nyújtani a nevelőtestületnek.** A 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet 28§ (6) értelmében „*A helyi egészségfejlesztési programot a nevelőtestület az iskola-egészségügyi szolgálat közreműködésével készíti el.*” A pedagógiai prevenciót támogatva, az iskolavédőnők hatékonyan be tudnak kapcsolódni az egészségügyi/egészségfejlesztési foglalkozások megtartásába is.⁹

Az iskola orvosát és védőnőjét bevonhatjuk az egészségfejlesztési projektnapok szervezésébe és lebonyolításába. Az egészséges életmóddal kapcsolatos felmérésekkel (testmagasság- és testsúlymérés, pulzus és vérnyomásmérés, vércukorszint- testzsír %-BMI- testtömeg index meghatározása) kiselőadásokkal, bemutatókkal és tanácsadásokkal erősíthetik a program szakmaiságát.

Az iskolapszichológus a primer prevenció (elsődleges megelőző) feladatát az oktatási törvény 17§ (4) alapján látja el. Az egyéni és a közösségi körülmények figyelembe vételével segítik a tanulói képességek optimális kibontakoztatását. Ennek érdekében együttműködik a nevelőtestülettel, a diákokkal, a szülőkkel, valamint

8. 26/1997. (IX.3.) NM rendelet az iskola-egészségügyi ellátásról, 2. és 3. sz. melléklet, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700026.NM (Letöltés ideje:2017.01.09.)

9. Vighné Arany Ágnes (2007): *Az egészségfejlesztő iskola fókuszában – a védőnők*, In. EGÉSZSÉGFEJLESZTÉS XLVIII. évfolyam, 2007.4. szám. 23-25.o.

szükség esetén egyéni és csoportterápiát végez. Az Iskola- Egészségügyi Szolgálathoz hasonlóan bekapcsolódhatnak a mentálhigiénés, preventív jellegű, életmódot, önismeretet, társas kapcsolatot érintő mérésekbe, tanácsadásokba és önismereti játékokba.

A **gyógytestnevelő** kompetencia körébe tartozik az állóképesség felmérése és fejlesztése, valamint a korrekciós mozgásfejlesztés pl. tartásjavító tornák, lazító, nyújtó gyakorlatok. Fő módszerük az egyéni- és csoportos képességfejlesztés. Bevonásuk az iskolai programokba a fenti szakemberekéhez hasonlóan történhet. Főleg az erőtesztek, az állóképesség mérésében, a mozgásos (tartáskorrekció, koordináció), játékos feladatok összeállításában és lebonyolításában - a testnevelőkkel együttműködve - számíthatunk rájuk.

További segítők, támogatók lehetnek még: ifjúságvédelmi felelős, szociálpedagógus, hitoktató, kollégiumi nevelő, mentálhigiénés szakember stb.

2. Külső partnerek, kapcsolatok

Az étben is hasznosítható tudás átadása érdekében követelmény, hogy a tanórán kívüli időben, az egészséggel kapcsolatos tevékenységbe vonjuk be az iskola környezetében működő szervezeteket, a civil társadalmat (helyi közösségeket) is.

- Helyi szervezetek:

- helyi önkormányzatok (roma önkormányzatok)
- helyi kulturális intézmények (Kulturális központok, színházak, múzeumok, galériák)
- helyi média (újság, Tv, rádió, honlap)

- Szakmai segítők, támogatók:

- Pedagógiai Szakszolgálat: elsősorban a Nevelési Tanácsadók
- Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat

- Egészségügyi szolgáltatók:

- Népegészségügyi Szakigazgatási Szerv (ÁNTSZ megyei intézetei) népegészségügyi, preventációs programok (állapotmérések kiegészítése a helyi igénynek megfelelően pl. vércukorszint- koleszterinszint mérése, légzésfunkció- és CO mérése)
- Házi gyermekorvosi Szolgálat
- Drogambulancia: pszichoterápiás- önismereti csoport, relaxációs tréning
- Mentők (mentőtiszt irányításával elsősegélynyújtás és újraélesztés gyakoroltatása az Ambu- babán, balesetvédelem, balesetek megelőzése)
- Magyar Vöröskereszt területi szervei: tanfolyamok, versenyek szervezése

További segítők, támogatók köre

- Rendvédelmi szervek:

- Rendőrség (tájékoztató, bemutató, szóróanyag a gyalogos és a kerékpáros közlekedéssel kapcsolatosan, engedélyek beszerzése)
- Katasztrófavédelem: helyi szervei a tűzoltó-parancsnokságok (tájékoztató, bemutató, szóróanyag a balesetvédelemre, megelőzésre fókuszálva, engedélyek beszerzése)

- AKSD (tájékoztató, bemutató, szóróanyag)

- **Civil szervezetek:** helyi vállalkozói szféra, őstermelők, alapítványok, egyesületek

- **Egyéb önkéntesek:** egyetemisták, régi diákok, kortárs-segítők, szülők, nagyszülők, családtagok, szociális munkás, lelkes stb.

A speciális célnak megfelelő kapcsolatok feltérképezése (a példa erejével)

- Bio- kertészet (tanulók szülei): bio természetű zöldségekből, gyümölcsökből készült levek, lekvárok, saláták bemutatása és kóstoltatása. Elkészítve

- szállítják, a program során a kóstoltatásban is segíthetnek.
- Pékség: péksütemények felajánlása. A kóstolók, termékbemutatók: szénhidrát csökkentett és teljes kiőrlésű péktermékek.
- Tejipar: tej- és tejtermékek, felső tagozatban laktózmentes (tejcukor-mentes) tejtermékek bemutatása.
- Bio-boltok: bőrbarát ápoló- és tisztítószeresek, diétás termékek, gyógynövények.

➤ **Források**

- **Humán erőforrás** erősítése a felajánlott szakmai segítségadás, támogatások révén. A külső-belső partnerek bevonásakor a stratégiai tervben feltüntetett, megoldandó feladatokhoz szakmai felelősök, munkatársak kijelölése (az önkéntesség nagy érték!) és segítő partnerek hozzárendelése.
- **Anyagi (pénzbeli) forrás** lehet elsősorban az iskolai alapítvány, a szülői választmány és a helyi vállalkozók, intézmények, más alapítványok részéről.
- Ideális esetben felmerülhet még **pályázati költségkeret**, mely a pályázati lehetőségek függvénye.

Fontos az igények felmérése: a diákok, a nevelőtestület és a kliensek egyéni és közösségi szükségleteinek megfelelően, a közöttük lévő koherenciát (összhangot) megtalálva. Megvalósíthatóság: a tények összefoglalása és elemzése tükrében a koncepció, a stratégia kialakítása.

➤ **Egészségfejlesztési stratégiai terv készítése**

- A program céljainak, feladatainak definiálása: konkrét, jól meghatározható
Céltételezések: központi és speciális célok
A projekt központi célja: a praktikus tudás (a mindennapi életben is hasznosítható tudás) **kialakítása és fejlesztése.** Nemcsak tudáselsajátítás, hanem képességfejlesztés, mely képessé tesz újabb alkalmazható tudás megszerzésére.
A speciális cél egy adott, aktuális feladat megvalósítására irányul pl. jeles napok megünneplése, a tanulók életvitelének javítása érdekében az egészséges táplálkozás (vitamin-nap/hét, fitt-nap), a testedzés rendszerességének (sportnap) megerősítése. Közvetett cél lehet a segítő, támogatók körének bővítése, kiterjesztése a szülői munkaközösségre és a kliensekre.
A célrendszer alapján kell kidolgozni a program stratégiáját, az erőforrások felhasználását, az információhordozók körét és az ellenőrzés rendszerét.
- A siker kritériumainak definiálása, meghatározása. Általános elvárás lehet az, hogy minden évfolyam vegyen részt a projektnap eseményeiben, a diákok részvételi aránya haladja meg az egyes évfolyamok tanulóinak 70%-át [20/2012. (VIII.31.)EMMI rendelet].
Speciális kritérium egyik láncszeme, a Bolyai iskola tükrében: *A program sikeres megvalósítására jó esélyünk van, hiszen intézményünkben a fent említett életvitelprogramnak köszönhetően, minden kisdíák tanul egészségtant, mely biztosítja önmagához és a környezetéhez való pozitív, egészséges viszonyulást.*

➤ **Szervezőbizottság (SZB) felállítása**

Az eseti rendezvényre a szervezőbizottságot az iskola vezetősége a kompetenciakörök figyelembe vételével állítsa fel, meghatározva és deklarálva a program stratégiáját.

Az SZB feladata:

- Az osztályképviselők kiválasztása, tevékenységek és hatáskörök leírása.

- A felelősök és feladataik megnevezése, részfeladatokra az intézmény bármely dolgozóját felkérhetik.
- A programmal kapcsolatos követelmények felállítása, jutalmazási rendszer meghatározása.
- Az adatgyűjtést szolgáló mérőeszközök (a pedagógus-visszajelzést szolgáló hatásvizsgálati kérdőív, a diákinterjúk kérdései) kidolgozása.
- Folyamatos szakmai megbeszélések után az SZB egyetemesen az intézmény vezetőségével.
- **A program megismertetése a nevelőtestülettel és előzetes felkészítése az program megvalósítására. Osztályfőnökök bevonása: javaslatok elfogadása és a korrekciók beépítése a program menetébe.**
- Az osztályfőnöki órákon a **diákok felkészítése**, a programban való aktív részvételre motiválás.
- A rendezvény lebonyolításához **segítő- támogató partnerek bevonása**: szakemberek felkérése (iskolaorvos, védőnő, pszichológus, mentálhigiénés szakember, szociálpedagógus, iskola informatikusa, büfében dolgozó munkatárs stb.) Alku - konszenzus kialakítása.
- **Anyagi források** keresése a személyi- és tárgyi feltételek biztosítására – támogatók, pályázat, iskolai alapítvány, helyi vállalkozók stb.
- A szülői munkaközösségnek programbemutató és konzultáció. Szülői értekezleten a szülők tájékoztatása a programról, az együttműködés kialakítása céljából.
- **Reklám, marketing tevékenység** a tájékoztatást, a program népszerűsítését szolgálja. A program meghirdetése, a közösségi médiában: az iskolaújságban, rádióban, a helyi televízióban, az iskola honlapján.
- A programmal kapcsolatos előkészítő kiállítás megszervezése. Tanulói/osztályi/évfolyami/tagozati szinten a diákok alkotásainak kiállítása (rajzok, plakátok, montázsok, makettek, kézműves alkotások stb.) a közösségi szintereken.
- Engedélyek beszerzése (rendvédelmi szervek).

➤ **Cselekvési terv készítése**

Az SZB feladata a projektnap forgatókönyvének összeállítása, melyben a program lebonyolításához részletes ütemtervet, munkatervet kell készíteni. Az átláthatóság és a nyomon követés érdekében a táblázatba rendezés bizonyul a leghatékonyabbnak.

Részletes munkaterv, programterv tartalmazza a következőket:

- **a projekt helyszínének** pontos megjelölése (engedélyek beszerzése, ha kell)
- **határidők/időpontok** feltüntetése, feladatokhoz rendelése
- **az események kronológiai sorrendbe állítása**: több helyszín egyidejű eseményeinek jelölése, témaorientáció szerint pl. állapot- egészségügyi felmérések, életmódi tanácsadások, kiselőadások szinterei, egészséges konyha: ételek, gyógyteák készítése, bemutatása és kóstoltatása, zenés gimnasztika, különböző sporttevékenységek, bemutatók, közös táncok, akadály- és egyéb versenyek, kreatív kézműves műhelyek, játszóházak stb.
- **feladatok**, ehhez rendelt **felelősök** kijelölése
- **tárgyi feltételek biztosítása**, feladatonkénti elosztása: berendezések, eszközök, feladatlapok, ajándékok, jutalmak stb.
- **költségvetési terv készítése**: költségek feladatokra, helyszínekre lebontva
- jutalmazási, beszámolási és ellenőrzési pontok
- **kockázatelemzés**, kockázatkezelési stratégia kidolgozása
- **tartalékterv készítése** (eső esetén a faültetés átütemezése pl. a tanévzáró ünnepségre) és ellenőrzése

- program meghirdetése, tájékoztatás

A cselekvési terv lényeges eleme a kockázatelemzés (az adott projektnaphoz kidolgozni)

A kockázatelemzés négy, jól elkülöníthető szakaszra bontható:

- kockázati tényezők feltárása,
- kockázati tényezők csoportosítása,
- kockázati tényezők elemzése és az
- eredmény alapján megfelelő kockázatkezelési stratégia kialakítása.

A projektnap kockázatelemzését a SWOT analízis alapján is el lehet végezni, az erősségek (strengths), gyengeségek (weaknessis), lehetőségek (opportunities) és a veszélyek (threats) feltárásával. Cél, hogy minimálisra csökkentsük a kockázati tényezőket.

A kockázat valószínűségének elemzése:

1. **Valószínűtlen** – szinte biztos, hogy nem következik be
2. **Csekély** – nagyon kicsi az esélye
3. **Esetleges** – lehetséges, korábban már bekövetkezett
4. **Valószínű** – nagy eséllyel megtörténik
5. **Gyakori** – biztosan bekövetkezik.

A hatáselemzés eredménye alapján a megfelelő **kockázatkezelési stratégia** kialakítása. Gyakorlati tapasztalatok alapján a kockázatkezelés eszköztárába az alábbiak tartoznak: a kockázatok elkerülése, csökkentése, áthárítása és megosztása.

A rendezvénynek sok kockázati tényezője lehet. A teljesség igénye nélkül néhányat említve. **Kockázati tényezők lehetnek:**

- Időjárási tényezők figyelembe vétele (időjárási változások). Szabadtéri program esetén több helyszín megjelölése pl. esőnap esetén tornaterem, esőhelyszínek kijelölése.
- Külső meghívottak nem érkeznek meg (biztonsági tartalékosok kiválasztása).
- Balesetveszély, egészségügyi problémák. Megelőzésére: biztonsági szabályok betartása, iskola- egészségügyi dolgozók jelenléte, szükség esetén a mentők, tűzoltók riasztása.
- Résztevők érdektelensége (motivációs rendszer kidolgozása).
- Időelcsúszás (feladatok csoportosítására lehetőség, téma blokkok kialakítása).
- Tartalék felelősök kijelölése.

II. A PROJEKTNAP/HÉT LEBONYOLÍTÁSA - projektmegvalósítás

A megvalósítás fázisa

A cselekvési tervben meghatározottak alapján, **az egymást követő események menetének a nyomon követése és folyamatos ellenőrzése.** Szükség esetén problémamegoldás: hibakeresés és megoldás, a kívánt források (humán erőforrás, eszközök és tartalékeszközök) átcsoportosítása illetve biztosítása.

A megvalósítás fázisában minden eseményről, helyszínről készíthetünk, fényképeket, filmet, melyek a program beszámolójához, dokumentálásához és a híradáshoz szükségesek.

Például a 2015/2016-os tanévben a Bolyai iskolában tartott öko- egészségnap a hulladékok újrahasznosítását is érintette. A délelőtti események közkedvelt részét képezte az öko-divatbemutató, mely két szekcióból állt, külön az alsó- és felső tagozatos osztályok versenyéből. A ruhákat a pedagógusok és a tanulók a szülők közreműködésével készítették el. A divatbemutatóhoz kapcsolódó tanulói „konferálás” lehetőséget adott a környezet

(természet) és egészségismereteken túl az anyanyelvi kommunikáció gyakorlására, fejlesztésére is.

*Forrás: öko- egészségnap: 2016.04.22.
Debreceni Bolyai János Általános Iskola és AMI*

III. A PROJEKTNAP/HÉT BEFEJEZŐ SZAKASZA – projektellenőrzés, fenntartás

A projektnap befejező szakasza, a nap végén a programzárást, a rendezvény utáni teendőket, az eredmények és hatások vizsgálatát jelenti.

➤ **Programzárás: értékelés, jutalmazás, elismerés**

Minden esemény végén, illetve a program befejezésekor eredményt lehet hirdetni.

Az eredményhirdetés történhet:

- Szintenkénti jutalmazás: intézményenként, tagozatonként, osztályonként, egyénenként.
- A tanulóközösségek jutalmazása, motiválás céljából az esemény alatt, a különböző helyszíneken folyamatosan is történhet.
- Az elkészült munkák kiállítása. Művészeti kiállítás rendezése: rajz, fotó egyéb képzőművészeti alkotások.

➤ **Köszönetnyilvánítások:**

- Köszönetnyilvánítás a diákok előtt a szervezőknek, a résztvevőknek és a segítő partnereknek, majd a programzárást követően írásban is.
- Ajándékok (könyvjutalom, egészségnevelési eszközök, testnevelési kiseszközök), elismerő oklevelek kiosztása.

2002-ben a szeghalmi Általános és Alapfokú Művészeti Iskola egészségnapján vendégelőadóként működtem közre. Segítő, támogató egészségnevelő munkámat az alábbi emléklappal köszönte meg az iskola vezetősége, melyre azóta is hálás szívvel emlékezem. Az Emléklapon a 3. osztályos Egészségtan munkatankönyvem egyik illusztrációja látható, amit megtisztelésként fogadtam. A pedagógiai

*alkotómunkám során oly jó visszagondolni ezekre az élményekre,
mellyel töltekezem és erőt, kitartást ad a folytatáshoz.*

Forrás: egészségnevelési hét - 2002.

Általános és Alapfokú Művészeti Iskola, Szeghalom.

➤ **Hatásvizsgálat, elégedettségmérés - a résztvevők visszajelzései**

Az adatgyűjtést szolgáló mérőeszközöket (a pedagógus-visszajelzést szolgáló hatásvizsgálati kérdőíveket, a diákinterjúk kérdéseit) a SZB állítja össze.

A **pedagógusok visszajelzéseit hatásvizsgálati kérdőívvel érdemes felmérni**, minden iskolai osztályra, diákcsoportra vonatkoztatva. A kérdőív ötfokú skálán értékeli a szerzett tapasztalatokat, a szervezőbizottság felkészültségét, a diákok motiválását, a mindennapi életben hasznosítható tudás átadását, az életszerű, egyéni tapasztalatok feldolgozását, az információhordozók felhasználását, a **környezettudatos- egészségtudatos magatartásforma alakítását**, az iskolai légkört és a tanulási környezetet.

A kérdőív értékelése:

- Minél több pontot adnak a pedagógusok a kérdésekre, annál pozitívabb az értékelésük a projektnapra vonatkozóan.
- A kérdőív kérdéseire adott válaszokat kérdésenként százalékoljuk.
- A pozitív és negatív tapasztalatokat a fentiek alapján összegezzük.

Ezt követően a kérdőív lehetőséget ad az egyéni észrevételek és javaslatok megtételére is.

A **diákok visszajelzéseit** a projektnap végén az osztálytanítók, felső tagozatban az osztályfőnökök mérheti fel. Az **interjú formájában** történő adatgyűjtésben részt vesz minden kisdíák. A következő kérdésekre várhatjuk a tanulók válaszát:

- Milyen benyomások fogalmazódtak meg a projektnap kapcsán? (*gondolat*)
- Mi zavarta, mi nem tetszett a projektnapon?(*kritika*)
- Minek örülne még, mit szeretne másként? (*javaslat*)

Az osztályok véleményét a diák-önkormányzati vezetők írásban a „Visszajelző kártya” segítségével fogalmazzák meg!

- **Elszámolás, a program gazdasági lezárása** (egyáltalán volt-e ilyen vagy esetleg felajánlás: szülői helyi termelői, vállalkozói stb.)
- Helyszín visszaállítása az eredeti állapotba, bevonva a tanulókat és az iskola kiegészítő dolgozóit is.
- **A projektnap értékelése**
Az egész iskolai közösséget átfogó program feleljen meg a minőségbiztosítási követelményeknek. A program minden résztvevőire kiterjedő visszacsatoló vizsgálatok, biztosítsák az ellenőrzést, alapot adva a program értékelésére, az önreflexióra.
- **Jelentések, beszámolók, pedagógiai reflexiók**
 - Az intézményvezetőkkel és a szakmai team prezentálásával együtt érdemes megvitatni a projektnap fontosságát, a kitűzött célok tükrében az elért eredményeket, felsorakoztatni a pozitív és negatív hatásokat, az esetleges gátló illetve előrevívő tényezőket. A program folyamatossága, fenntarthatósága érdekében az utóbbiakra kell koncentrálni *(pl. Legnagyobb eredménynek tekintjük tanulóink öko- tudatosságának, egészségtudatosságának a növelését és az iskolai közösség formálását)*. A szerzett tapasztalatok alapján javaslatok szülehetnek a korrekcióra, a stratégia módosítására, mely vélhetően biztosítja a következő tanévben való - az iskola életében szinte hagyományteremtő - folytatást.
 - A projektnapot követően - a reflektív pedagógia módszerét alkalmazva - az SZB beszámoljon be a rendezvényről, a nevelőtestületi megbeszélésen és a szülői választmány ülésén is. A rendezvényen készült fényképekkel prezentálhatjuk az eseményeket.
 - Mivel az iskola a helyi közösség részeként működik, fontos a jeles iskolai eseményről tájékoztatni a klienseket. Programbeszámoló megjelenhet az iskola honlapján, az iskolaújságban és a helyi médiában.

KONKLÚZIÓ

A fentiek alapján érzékelhető, hogy kötelező tanórán kívüli, egészségfejlesztési programok kidolgozása és eredményes, hatékony lebonyolítása nagy szakma- pedagógiai hozzáértést és kooperatív szervezést igényel. Az egész iskolai közösséget átfogó, mozgósító egészségnevelői munkáról van szó. **A projekteknek minden esetben elő kell segíteni a kötelező műveltség tartalom gyakorlati hasznosulását, a mindennapi életben való alkalmazását (praktikus tudás átadását)**. Az öko- és egészségtudatosság fejlesztésén keresztül szemlélet és magatartásalakítás is történik (életviteli kompetenciák fejlesztése), továbbá a közösségi tevékenységek erősítése, a különböző korcsoportok és professziók (szakmák) együttműködése révén.

A debreceni **Bolyai iskolában az életvitelprogram** kilencedik éve sikeresen működik, hiszen a komplex szemléletű (TIE: teljes körű) iskolai egészségfejlesztés áthatja az intézményi nevelés- oktatás egész területét, rendszerét. Széleskörű szakmai kooperáción alapuló, **partnerszerű, multidiszciplináris együttműködésre** törekszünk az iskolarendszerben (a különböző programok között) és azon kívül is. Az iskolai tanulás kiszélesítése az egész életen át tartó tanulásra (lifelong learning) készíti fel a diákokat, annak érdekében, hogy olyan tájékozott és aktív, cselekvőképes ifjúságot neveljünk fel, akik kreatív- problémamegoldó gondolkodásukkal, az egészségükre, saját életmódjukra vonatkozó pozitív döntéseket tudnak hozni.

▪ Szakirodalom

- Benkő Zsuzsanna- Tarkó Klára (szerk.,2005): *Iskolai egészségfejlesztés Szakmai és módszertani írások egészségterv készítéséhez*, JGYFK Kiadó, Szeged
- Cserpes Attila (2011): *Marketing és menedzsment a közművelődésben, segédkönyv, Kultúra 2.0 Pannon Közművelődési Tudatbázis (TÁMOP 3.2.3-08 / 2-2009-0023), Készült a zalaegerszegi Gura Nyomdában, <https://books.google.hu/>*
- Kotschy Beáta (1998): *Az iskolai oktatómunka tervezése* In. Falus Iván (szerk.,1998): *Didaktika – Eléleti alapok a tanítás tanuláshoz, XVI. fejezet, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 465-488.o.*
- Vighné Arany Ágnes (2007): *Az egészségfejlesztő iskola fókuszában – a védőnők,* In. *EGÉSZSÉGFEJLESZTÉS XLVIII. évfolyam, 2007.4. szám. 23-26.*

▪ Rendeletek

- 26/1997. (IX.3.) NM rendelet az iskola-egészségügyi ellátásról, 2. és 3. sz. melléklet, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700026.NM
- 110/2012. (IV.4.) számú Kormányrendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200110.KOR
- 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200020.EMM